

РОЗДІЛ III
ПРОФЕСІЙНИЙ САМОРОЗВИТОК ОСОБИСТОСТІ:
ПСИХОЛОГІЧНІ, ПЕДАГОГІЧНІ, СОЦІАЛЬНО-
ЕКОНОМІЧНІ АСПЕКТИ

А. А. Полякова
канд. філологічних наук, доцент,
Чернігівський державний інститут економіки та управління,
м. Чернігів

НАВЧАЛЬНА ІНШОМОВНА СИТУАЦІЯ
ЯК РІЗНОВИД ЦІЛЕСПРЯМОВАНОЇ
ПІЗНАВАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

У статті розглядається проблема інтенсифікації пізнавальної діяльності в процесі вивчення іноземних мов з позицій, що враховують орієнтації особистості на європейській мовній орбіті, вибудовують нові парадигми взаємовідношень викладача і студента, а також пропонують оновлення методологічних вимог у викладанні мов.

Ключові слова: співпраця, досвід, пізнавальний, емоційний фон, мотивація, стратегія, усвідомлення, інтерактивні технології, проект.

В статье рассматривается проблема интенсификации познавательной деятельности в процессе изучения иностранных языков с позиций, учитывающих ориентации личности на европейской языковой орбите, выстраивающих новые парадигмы взаимоотношений преподавателя и студента, а также предлагающих обновление методологических требований в преподавании языков.

Ключевые слова: сотрудничество, опыт, познавательный, эмоциональный фон, мотивация, стратегия, интерактивные технологии, проект.

The article is focused on the cognition activity intensification problem. Personal orientations are taken into consideration. The new paradigm of student-teacher relations and the new methodology of teaching languages are considered

Keywords: concept formation, cooperation, experience, cognitive, emotional background, motivation, strategy, interactive technology, project.

Рада Європи, щобто ті її структури, що відповідають за мовну політику на рівні країн-членів Європейського Союзу, видали в 2003 р. документ, який має назву "Загальноєвропейські Рекомендації з мовної освіти: вивчення, викладання, оцінювання" – в скороченому варіанті ЗЄР [1] і чітко орієнтує європейську спільноту на узагальнення вимог до викладання і вивчення мов в рамках Болонського процесу. Україна, як відомо, планує згодом увійти в Європейський Союз, і тому ЗЄР сприймаються як своєчасний і цінний документ, в світлі якого вся відповідна галузь вітчизняної освіти намагається проконтролювати свої досягнення і перебудувати процес викладання мов згідно до вимог, що диктує час. В умовах європейського мультилінгвізму проблема

іншомовної комунікації і саморозвитку особистості виступають на перший план. Показати, які перспективи в цьому напрямку має вітчизняна методика викладання іноземних мов – мета цієї статті.

Одним з провідних в вищезгаданому документі є поняття творчої співпраці, де суб'єкт і об'єкт навчання діють в спільноті і де значної самостійності набуває саме особистість, яка навчається і яка традиційно розглядалась як об'єкт, цілком залежний від особи викладача. Насправді задачею не тільки теоретичних, а і прикладних моментів викладання мов є необхідність враховувати і правильно застосовувати навчальний і комунікативно-розвиваючий фактор процесу викладання.

Організація успішної взаємодії викладача і студента будується не на передачі інформації, як це вважалось раніше, а на примушенні до її пошуку, тобто на утворенні таких умов, коли активізуються різноманітні ментальні вміння людини. Процес “оволодіння” мовою не є те ж саме, що процес “вивчення”, і, за спостереженнями психологів, процес “оволодіння”, на жаль, недоступний для спостереження чи огнітивних пізнання [2, С.138-139]. З іншого боку, практика свідчить, що для очевидного досягнення позитивного результату єдине, що може зробити викладач іноземної мови, – це створити для людини, що вчиться, якомога багатше лінгвістичне оточення, в якому мова, поза її формального викладання, слугуватиме інструментом здобуття і передачі інформації, тобто виконувати навантаження креативно-комунікативного плану.

Прикладних лінгвістів та педагогів перш за все цікавить комунікація, яка виражена через вербальну форму. У зв'язку з цим постає важливе питання розуміння і розбудови в свідомості студента мовної картини світу, всередині якої відбуватиметься комунікація. Повнота цієї картини та її «правильність» залежить від багатьох чинників, і деякі з них формуються саме на заняттях з іноземної мови. При цьому педагог повинен вирішувати прикладні задачі, враховуючи нові тенденції розвитку всього європейського простору, а не окремо взятої країни. Філософська і лінгвістична наука давно дискутує з приводу, а чи може мова впливати на формування концептів та понять поза зоною емпірики. Такі нові паростки лінгвістичної науки як когнітивна лінгвістика, синергетична педагогіка, теорія комунікацій [4], теорія психологічної перспективи [3] та інші розвивають вищезазначені та шукають інші постулати, які відображають співвідношення буття і комунікації, суб'єктів, об'єктів та сфери комунікації і таке інше. Як і О. Потєбня, який вважав, що слово – це засіб розвитку думки [6, 27], сучасні автори відзначають, що, з одного боку, в мові фіксується уявлення про навколишню дійсність, а з другого, вона сама перетворюється з системи знаків на інструмент, який координує соціальний розвиток людини, тобто стає основним засобом «...конвенціональної та концептуальної орієнтації у суспільстві» [2, 11].

Одним із активних методів цілеспрямованої розвиваючої

лінгвістичної діяльності є створення такої навчальної ситуації, яка з необхідністю приводить учня до вибору певної мовної, а отже й ментальної дії. Однак шлях до такої зрілої мовної дії пролягає через вивчення поведінки мовної одиниці в різних ситуаціях, що досить часто веде до необхідності вивчати мовні структури. Навіть така мала одиниця, як слово, може перейти до розряду необхідного мовного інструментарія, будучи введеною всередину структури, оскільки тільки тоді вона вступає в конкретні смислові відносини з іншими словами.

Чи не саме тому механічна пам'ять, незважаючи на свою здатність відновлювати численні окремі слова і абстрактні значення, залишається значно менш дійовою, ніж пам'ять асоціативна та ситуативна. Саме ці останні види пам'яті являються базовими опорами для когнітивної діяльності людини.

Мовна структура як матриця смислових і формальних відносин, всередині якої проявляється характер поведінки певної мовної одиниці, повинна притягувати увагу практичних педагогів. Саме через осмислення структури та її автоматизацію можна дійти глибокого розуміння і практичного використання різноманітних елементів мовної системи та її сукупності. Необхідно взяти до уваги, що структура тим легше сприймається свідомістю учня, чим глибше відображає її актуальний стан. За таких умов взагалі будь-який елемент структури сприймається як натуральний. На такому фундаменті можна будувати нові відносини і вводити нові структури, що є насправді суттю вивчення чужої мови. Цей постулат вдало співвідноситься з положенням концепції розвиваючого навчання про те, що нове повинно, хоч і не дуже, випереджати старе, то витікаючи з нього, то евристично відкриваючи нові горизонти пізнання.

Вивчення побудовань чужої мови дисциплінує хід власних думок, розвиває мислення і інтенсифікує здатність до креативних операцій, що, як це відомо будь-якому педагогу-практику, є завжди найскладнішим в навчанні. Підкреслимо при цьому, що введення креативних елементів мовотворення вже можливе на самих початкових етапах вивчення мови. Завдання типу: скажи, що ще можна побачити на вулиці, що можна почути в передачі, кому ти даруєш квіти і т.і. – можливі вже на першому етапі. Далі можна вводити завдання на ускладнення і розширення запропонованої структури засобом, який вказується. Мовні дії такого типу привчають учня не імітувати дії, а рухатися в певному напрямку.

При цьому необхідно зазначити, що вибір заданого напряму повинен враховувати інтереси і центри концентрації уваги аудиторії, що навчається. Опитування лінгвістами-психологами різних вікових категорій осіб, що навчаються, виявив, що дитяча аудиторія акцентує свою увагу на деталях повсякденності, як-то: зовнішність, домівка, меблі, кухня, школа, транспорт, робота в саду, на дачі, гра, тварини. Підліткова аудиторія потребує інших акцентів того ж самого тематичного плану: тема «Житло»

розглядається з точки зору його локалізації в просторі, його значення в житті, його як місця, де відбуваються сімейні свята. Задачі викладача, таким чином, змінюються не тільки відповідно до етапу початку, але і до стану ментальності аудиторії. Так, на просунутих етапах можна рекомендувати можна запропонувати творчі модифікації знайомого матеріалу, наприклад, описати зовнішність сусіда по ліфту, вказавши не тільки його вік, професію, але й передбачаючи його поведінку в екстремальній ситуації. Креативні ситуації вважаються найскладнішими у вивченні мови, тому ми повинні наполегливо вдосконалювати методику роботи з утворення умов для розвитку творчої особистості і колективу.

Одним з важливих аспектів є активізація пізнавальних складових навчального процесу в студентській аудиторії, що певною мірою залежить від глибини інтересу до матеріалу, який пропонується. Вимоги до інформації розташовані так: 1) присутність зв'язків з минулим досвідом студента; 2) полемічність; 3) комунікаційна цінність матеріалу, вагомість для майбутньої спеціальності [3, с. 295]. Така градація закликає викладача враховувати первинний досвід суб'єкта в практиці сприйняття і породження тексту чи висловлювання, ступень його інформованості в галузі методики кодування і декодування інформації, його знання переважних типів своєї пам'яті, здібності щодо смислової переробки інформації та її інтерпретації. Всі викладені складові вже присутні в існуючому мовному досвіді студента як носія рідної мови. Чим багатший існуючий, «природний» досвід, тим більше готовність людини, що навчається, сприймати нову мову, і навпаки, людина, яка має мало знань і не розуміє принципів, за якими вживається і використовується мова, сприймає нову мову як загрозу і тим активніше чинить їй «психологічний опір» [1, с. 107].

Досить цікаві позитивні результати в плані розвитку особистості, а саме її когнітивних здібностей дає такий вид роботи як командний проект [5]. Автор має досвід використання такої методики під час роботи зі студентами другого року навчання немовного ВНЗ. Робота була ініційована посольством Франції в Україні, запропонувавши конкурс проектів, в яких би іноземна мова використовувалась як: 1) джерело інформації, 2) як інструмент здобуття інформації. Методична нотатка так формулювала мету: 1) створити і 2) використати автентичний відеоматеріал, який би міг сприяти надбанню лінгвістичних, професійних та культурних знань студентами 1 та 2 курсу (середній рівень) неспеціальних навчальних закладів. Вважалося, що, пропонуючи студентам зняти і прокоментувати самодіяльний фільм, створений з використанням іноземної (французької) мови, з методологічної точки зору, можна досягти інтенсифікації когнітивного процесу в загальному значенні і реалізувати поради психологів стосовно „прихованої стимуляції” придбання знань через опосередковані дії.

Проект, який ми разом із студентами вибрали, мав назву „Історичні

реалії середньовічного міста”. Потрібно було не тільки зняти відеофільм щодо існування та організації життя стародавнього міста, але і провести відповідні паралелі з західноєвропейським містом. Педагогічні стратегії базувались на реальній мотивації використання іноземної мови як інструменту здобуття інформації та пояснення реалій в усному і письмовому вигляді. Завдання викладача в реалізації цього проекту зводились до необхідності роз’яснити суть завдання, поставити загальну мету, пояснити методіку і мету роботи, розподілити роботу по напрямках, організувати команди, задати план роботи кожній з команд, скоординувати роботу команд за обсягом, напрямком і термінами, надати допомогу організаційного і лінгвістичного характеру, визначити рамки дослідження і накреслити передбачувані результати, сприяти пошуку допоміжних зовнішніх людських і інструментальних ресурсів, систематизувати студентські доробки і, нарешті, описати роботу французькою мовою і у вигляді педагогічного досє надіслати його до посольства Франції. Генеральна мета полягала в прагненні навчити студентів працювати в команді відповідно до стратегій командного проекту. В проекті брали участь студенти трьох академічних груп, більшість яких безпосередньо виконували задачі навчально-дослідницького і науково-документального характеру. Виявилось, що методологія командного проекту надає унікальних можливостей для індивідуального підходу до студентства, враховує його внутрішні психологічні і творчі потенції, особистісні властивості та інтелектуальні запити, що врешті-решт відповідає вимогам часу і формує необхідні професійні якості.

Висновки. Як бачимо, в сучасній українській школі є необхідні умови, щоб досягти найвищої мети освіти – створити потенційно духовну розвинуту і творчу особистість, що вкрай необхідно для подальшого розвитку всього суспільства.

Список використаних джерел:

1. Загальноєвропейські рекомендації з мовної освіти: вивчення, викладання, оцінювання. Відділ сучасних мов. – Страсбург-К.: Ленвіг, 2003. – 261 с.
2. Володина М. Н. Язык СМИ – основное средство воздействия на массовое сознание // Язык СМИ как объект междисциплинарного исследования: учебное пособие. – М.: Изд-во МГУ, 2003. – С. 9-31.
3. Левченко Т. И. Мотивация коммуникативной деятельности в процессе обучения неродному языку // Язык и культура. Третья международная конференция. Доклады. – К., 1994. – С. 291-299.
4. Назаров М. М. Массовая коммуникация в современном мире: методология анализа и практика исследования. – М.: «Эдиториал УРСС», 2002. – 240 с.
5. Полат Е. Что такое проект? // Відкритий урок. – 2004. – №5-6. – С. 10.
6. О. Потебня. Думка і слово // Антологія світової літературно-критичної думки. – Львів: Літопис, 1996. – С. 9-23.

Стаття надійшла до редакції 18.03.2010 р.